

ג.

ויאמר ה' זעקת סוֹעֵ כִּי רַבָּה וְנוֹי. אֲרֵרָה נָא וְאֶרְאֶה
הַכְצַעְקָתָהּ הַבָּאָה אֵלַי עֲשׂוּ כֹלָה וְאִם לֹא אֲדַעָה. — (כ"ד מ"ט) תִּנִּי
רֶשֶׁב"י זו אחת מעשר ירידות האמורות בתורה. אֲרַאב"כ מלמד שפתח
להם המקום פתח של תשובה שנאמר אֲרֵרָה נָא וְאֶרְאֶה הַכְצַעְקָתָהּ
הַבָּאָה אֵלַי, כֹּלָה, כֹּלָה הֵם חַיִּיבִין, וְאִם לֹא אֲדַעָה, אֹדִיעַ בְּהֵן מֵדַת
הַדִּין בְּעוֹלָם. [לכאורה אין מבואר, מאין הוציא דרשתו, שפתח להם
הקב"ה פתח ש"ת?]

ונקדים עוד לתמוה על מאור עינינו רש"י ז"ל, שקרא ללוט
רשע (י"ג י"ד) ואנו מוצאים בו הצטיינות גדולה בהכנסת אורחים עד
שהיה רוצה לתת שתי בנותיו פרי בטנו, כפר נפשות אורחיו? וגם
דרשו חז"ל, ומצות אפה, פסח היה, הרי שהיה מקיים את התורה עד
שלא נתנה?

ואמנם הנראה בזה הוא, שאע"פ שכל הלכות דורש ה' ומבין
הוא אל כל מעשי בני אדם ותחבולותיהם, מ"מ, ממדת טובו וחסדו
של הקב"ה, לבלתי המית את נפש החוטאת, כי אם בדין, ולבלתי
חתוך את נוֹד, כי אם אחרי הבחינה, עד כמה שלט הקלוקל בנפש
החוטא, כי יש אשר תתקלקל ותטמא הנפש מבלי היות תרופה
למכתה, ויש אשר עוד תקוה לאחריתה, שתשוב לטהרתה. ומה היא
הבחינה? היא התקרבות הקב"ה אל נפש האדם והופעתו עליה
באורו ית', וכזאת תבחן, אם יש בה עדין נצוצות של קדושה, מיד
יתחילו להתנוצץ, וכרוב כחות הקדושה אשר בקרבה פנימה, כן
תוסיף להתקרב לקראת אלהיה, ולהתנער מחלאתה ולשוב אל ד',
מיד הוא האדם בבחינת צדיק ויחתם לחיים. ואם גם אז תחזיק
במומאיתה ולא תתעורר ולא תרגיש קרבת אורו ית', אז אין לה
עוד תקוה בחיים, ונוֹד יחתם. וכן בהניע ימי הדין על כל באי
עולם, אלה עשרת הימים שבין ר"ה ליוה"כ"פ, וספרי חיים וספרי מות
במים

פתוחים, הקב"ה מתקרב אל האדם ומופיע אליו באורו ית', וכמו שאחז"ל, דרשו את ד' בהמצאו, קראוהו בהיותו קרוב—אלו עשרת ימים שבין ר"ה ליוה"כ. וביותר ביוה"כ, שאז עומד גז"ר להתתם, יתקרב הקב"ה אל האדם יותר מכל עשרת הימים, וההתקרבות הזאת היא הבחינה האחרונה, שעל פיה יוציא ד' את משפט האדם, אם לחיים אם למות, אם לשבת אם לחדש, [ואולי זהו שאנו אומרים בר"ה וביוה"כ, לבחון לבבות ביום דין]. ולכן רואים אנו אנשים הרבה, אשר כל השנה כולה המה הולכים בשרירות לבם הרע וכל קוהש משחק למו, וביוה"כ מתהפכים לבריות חרשות, מענים את נפשם, ומתפללים בכונה, ושופכים דמעות, ועוזבים כמעט את דרכם הרעה. ואם כי עפ"י הרוב בעבור היום ישבו לדרכם הרעה כבתחלה, אבל אחרי אשר עכ"פ בעת הבחינה, בהופיע עליהם אור ד' ע"י קורבתו, התעוררה נפשם מתרדמתה והתנערה מעפרה, עוד יש תקוה לאחריתם ולצדיקים יחשבו. ואמנם המדרגה היותר גבוהה היא, שיגיע האדם בעת הבחינה לנקודה כזו, שלפי מצבו אז יעיד עליו יודע תעלומות, שלא ישוב לכסלה עוד (ל'הרמ"ס ה' תשנ"ה). והיא התשובה המעולה, אשר לא רבים יזכו אליה. ואף שגם אז אפשר שאחרי כן ישוב ויחטא עוד, מ"מ, אם בעת הבחינה הגיע לנקודת התשובה המעולה, בין צדיקים גמורים ימנה [ודו"ק בלשון הרמב"ם שלא כתב, יודע עתידות, כי אם יודע תעלומות]. ולבחינה הגל, אפשר שכיון ג"כ רע"ק באמרו אשריכם ישראל וכו' ומי מטרה אתכם אביכם שבשמים (סלי יומא).

והנה מכואר למדי, שבעת שעומד גז"ר של אדם להתתם, הקב"ה מופיע עליו באורו. ואמנם זאת ההופעה יש לה מדרגות שונות, הכל לפי חכמתו ורצונו ית': יש אשר תקרא בשם, מציאה, ויש אשר תקרא קורבה, ויש אשר תקרא, הראות, וכדומה. אבל הבחינה היותר נעלה בזה, היא הנקראת, ירידה, המורה שהקב"ה בעצמו ובכבודו—כביכול—ירד מנבחי סרומים אל האדם שהתרחק ממנו, כדי להעלותו אליו, ולא נמצא

נמצא בכל התנ"ך רק עשר פעמים, המנויות לעיל, וזו שבסדום אחת מהן.

ואמנם בגלות ד' את עיני אברהם, לראות את אשר הוא עושה בסדום, ואת אוזנו לשמוע את דברו, ולדעת מה זה ועל מה זה, הודיעו ג"כ מה יקר האדם בעיני ד', אף החומא היותר גדול, ועד כמה יתגלגל וישתדל הקב"ה עמו, למען ישוב ויחי. ויאמר ד', זעקת סו"ע כי רבה וחמאהם כי כבדה, ומהיד הובעת, לעשות בהם שפטים על רוע מעלליהם, אבל מיט לא אהן למהיד לשלט בהם, עד אשר אם אעשה בחינה, כנ"ל, ארדה נא ואראה ונ', ארא"ב"ב, מלמד שפתח להם הקב"ה פתח של תשובה שנא' ארדה נא ואראה, ר"ל, שירידתו של הקב"ה בסדום היא היא היתה פתיחת הפתח ש"ת, וכמו שנחבאר לעיל. וכך הוא דורש, ארדה נא'—אופיעה נא עליהם באורי ואראה, הכצעקתה הבאה אליי— אם המה בעצם תוכם ככרם משחתים עד היסוד, כמו שמראים מעשיהם, וגם בחופיעי עליהם לא ישובו, כלה המה הייכים, ואם לא, היינו, שבהופיעי יתעוררו עכ"פ מעט מתרדמתם, וינזרו מהעובותיהם, אוריעם את נחת זרועי, איסרם למשפט וכלה לא אעשה בם.

והנה אאע"ה הבין מדברי הקב"ה, שבעת הבחינה צריכים לשוב כולם או רובם לכה"פ, וע"ז נא אאע"ה לבקש רחמים או משפט. [ולפי דרכינו יובן היטב לשון "ימצאון" שהשתמש בה אברהם בדברו עם הקב"ה, שהוא לכאורה תמיהה, כי אם יש יש, ואם אין מאין ימצאון? — שהכונה היא, שאם אחרי הבחינה ע"י הופעתו ית' "ימצאון" לכה"פ מספר ידוע של אנשים, שישובו אל ד', שישא הקב"ה לכל המקום בעבורם, וחודרה לו הקב"ה].

והנה התחילה הבחינה — ויבאו שני המלאכים אל לוט סדומה: בבוא מלאכים, אף בדמות אנשים בזה העולם, היא התגלות אלקים אמיתית, הופעת אור גדול, אור אלקי. — וכן מצאנו לחז"ל (כמדבר רנה ס"י) שתמהו על מנוח שנא', ולא ידע מנוח, כי מלאך ד' הוא. ושאלו

ושאלו, למה לא הכיר בו? והשיבו עין, מכאן אתה למד, שבשעה שהיו הנביאים הולכים בשליחותו של מקום, רה"ק היתה שורה עליהם והיתה נותנת להם אימה בפני הבריות שהכל מתיראים מפניהם שהם דומים למה"ש. וביאת המלאכים עצמה היתה בכלל הבחינה שאמר הקב"ה לאע"ה. ומה היו תוצאות הבחינה?—לום, שהיה מחונך בביתו של אאע"ה וקלט ממנו הרבה מדות טובות ומעלות נכבדות, ורק בשבתו זמן רב בסדום למד אל דרכיהם ויעש כמעשיהם, בהופיע עליו אור ד' ע"י התגלות מלאכיו הקדושים, מיד התחילה נשמתו לשלח קרני הוד ולפלש ענני חושך, אשר סביב שמו עליו, ויתעורר ויתנער, מחטאתו ויהי לבריה חדשה, וישב להיות שומר תורה כאשר בהיותו באמנה את אאע"ה, וככל פרשת הדברים המבוארים שם בפרשה; וכן בנותיו, לאשר לא ידעו איש מאנשי סדום, שבו מיד מדרכם הרעה וילכו באור ד'; [וזו אולי כונת חז"ל (ינמות ע"ז)] „הנמצאות בסדום“, ר"ל שנמצאו כשורות, בשעת הבחינה בסדום]. ולעמדת זה אנשי העיר, אנשי סדום מנער ועד זקן, כאין יוצא מן הכלל נסבו על הבית ולא הרגישו את קורבת המלאכים, אות היא, כי נתקלקלו לגמרי, וגז'ד נחתם!(*).

(*) ולפי דרכנו אפשר ג"כ לתת טעם נכון, למה הטריח יעקב אע"ה אל עשו מלאכים ממש, כדרחז"ל? (בפשטות אפשר לומר שיזרא יעקב, שלא ירע עשו לשלוחיו או יהרגם). כי ידע יעקב, אמנם היטב, וזון לבו של עשו, ועברתו כי קשתה, אבל חשב, כי אחרי אשר עכ"פ הוא מזרע יצחק אביו וינק, משדי רבקה אמו, ונתגדל בבית יצחק ורבקה, אי אפשר שלא קלט מהם מעט או הרבה, אלא שע"י לכתו בשרירות לבו הרע נתעב ונאלח בשתותו כמים עולה, ואולם בהופיע עליו אור ד', ע"י מלאכיו הקדושים, יחל האור הגנוז בעמקי לבבו להתנוצץ. ומצאתי ת"ל במדרש אגדה (דפ"ט וויען, שנת תרנ"ד, פ' ושלח), ולמה שלח מלאכים? אלא כף אסר יעקב אשלת לו

ואחרי הירידה הזו, לא ירד עוד הקב"ה לעולמו ארבע מאות שנה, עד יציאת מצרים, ואמנם בארבע מאות שנה אלה, לא עזב את חנוך העולם מידו ומננר עיניו, כי אם עסק ביצירת אומה הישראלית ובבנינה ובשכלולה, ואז כאשר נשלמה המלאכה, ירד עוד הפעם לעולם, מוליך לימין עוזו את העם הצעיר, אשר בחר לו לעם, ואז היתה הירידה הרביעית—במצרים.

לו מלאכים, אם יחזור בתשובה מוטב). ואמנם כן, לא טעה יעקב לגמרי בחשבוננו, ואם כי לא נתעורר עשו לקראת המלאכים ולא שב מדרכו הרעה בפניהם, מ"מ בהופיע עליו אור יותר גדול ואדיר מאד, התנוצצו זיקי אנושיות ונדיבות הרוח בקרבו, ויעזוב את עברתו ושנאתו רגע, וירץ לקראת יעקב אחיו ויחבקו ונ'. זה האור גדול, היה אור פניו של יעקב עצמו.

ד.

ירידה ד' במצרים, שנא' וארד להצילו מיד מצרים.

א.

מצרים הישנה — אדמת מצרים דשנה ורעננה, מנדלת כל עין נחמד למראה, ועושה פרי למכביר. כנן ד' כארץ מצרים, ברוכה, מלאה כל טוב, לא יחסר כל בה. ובעת אשר כל העמים מוכרחים לשאת עיניהם לשמים, למפה של גשמים, לרוח צח על שפיים, למל של ברכה, הנעלים מעל כל חשבון אנושי, היו עיני מצרים נשואות רק אל נהרם, אשר בעלותו על כל גדותיו, היה מביא שפעת מים ודשן, ע"י תעלות ערוכות ברוב חכמה וחריצות, אל קצות ארץ מצרים, ומתפך ארץ מדבר לגן ד'. ואם אך עלה הנילוס במועדו או יד חכמים וחרוצים מלאה אוצרותיהם כל הזן יקר. ועלייתו הלא היא במוחה. הלא הוא עולה בכל שנה ושנה. ואם גם קרה בימי קדם, אשר לא עלה שבע שנים זו אחר זו, גם אז אשר כל הארצות ברעב התמוגגו, פתחה היא את אוצרותיה והשביעה בר לעמה ולכל עמי הארץ, ותלקט את כל הכסף, אשר בארץ, ותפרץ מאד.

גם בחכמה ידם רב להם: בחכמת האסטרונומיה קבעו המה מסמרות, אשר עליהן תכן החכמה ההיא עד עתה, בחרשת המעשה ובכל מלאכת מחשבת פעלו גדולות ונצורות, עד אשר שיורי בניני תפארתם יפליאו כל הדורות הבאים אחריהם. ומוכן, כי אם הצטיינו בחכמת הבנין, [היו בקיאים בחכמת המדינה, החשבון וההנדסה, אשר בלעדם לא יתכן הבנין. ובהנהגת המדינה—מי כחרטומי מצרים, וחכמיה ידעו להעמיד ארץ על מכוניה כל תמוט. ומי כארץ מצרים,

אשר בה השתלמה שיטת אדנות האדם ושלטונו, ועבדות האדם והכנעתו באמנות יתרה. בראש העם עמד מלך גדול ונורא, נחשב בעיני העם לאלקים וכן הוא בעיניו. מסביב לו עומדים חרטומיו, המאחזים עיני העם בקסמיהם ובלהטיהם, למען אשר יאמינו בהם אמונה בלתי מוגבלת. חיל פרעה, רכבו ופרשיו ושלישיו הטילו אימה על כל הגויים. כל העם היה מסודר מעלות, מעלות, גבוה מעל גבוה ונבוכים עליהם, או יותר נכון, שפל תחת שפל ושפלים תחתיו. שם במצרים לא נולדו בנ"א ולא היו, כי אם עבדים, רועים, אכרים, חרשים, חילים, אצילים, חרטומים, מלכים נולדו בה. כל שורה משורות העם נשאה ברומיה את משא השורה שעליה, בהכיטה מגבוה על השורה שהחיתה ותמצא נחם לנפשה. כה המביע הסדר הזה, אשר יד חזקה היתה מפקחת עליה, את טבעו על כל אחד ואחד מהריון, מבטן, מלידה ומנער, ויהי לקנין נפש העם ויתכונן המשטר הזה ויד שרשיו עמוק עמוק בארץ מצרים, וכל הרוחות לא יזינו ממקומו, וכה התנוססה המדינה תבנית מגדל בבל על יסודות חזקים, וכה התחזקה והתבצרה מיום אל יום, ויגדל עד לשמים שיאה.

לעומת מצרים הארו הגדול, עלה שורש יעקב כיונק מארץ ציה לא תאר לו ולא הדר, לא חיל ולא חסן. לעומת מצרים, השוקט על אדמתו ומתנשא עליה עד לעבים, לא היה לבני, ולא לאבותיהם ארץ מולדת ומושב, אף לא שעל אדמה, להתישב עליה, ולא היה להם דבר מכל אלה היסודות והסבות אשר עליהם יתכוננו לאומים ויתפתחו בתבל.

וירד מצרימה ויגר שם במתי מעט ויהי שם לגוי גדול עצום ורב. — בשבעים נפש באו בני מצרימה ולא כסדום ארץ מצרים. בספי קבלה מצרים את אורחיה, את ישראל ובניו, אשר באו לגור בה, ונתנה להם אחוזה במיטב הארץ, ויהנו מכל זכיות אורחי המדינה, ועוד יתרה להם עליהם. כי בעת אשר מימי יוסף היה כל העם עבדים

עבדים לפרעה, כי מכרו את עצמם בשנות הרעב ללחם, היו רק המה, אשר לכלם יוסף לחם לפי הטף, והכהנים, אשר אכלו את חקם, ולא מכרו את עצמם ואדמתם, בני חורין. ואם כי בתחלה לא באו להשתקע אלא לגור בארץ, עד אשר יעברו ימי הרעב, בכ"ז אחרי התישבם בארץ והתאחזם בה, דבקה נפשם באדמתם ובקול-טורא של מצרים, ויחלו להביט על אדמתם כעל יסוד חייהם ולהתנאות ולהתנשא בלבבם עם אזרחותם בארץ מצרים, אף התחשבו „למצרים“) בני ישראל; וירבו הימים וירבו בני יועצמו מאד מאד, ולא נשאה אותם עוד אדמתם, ויחלו להתפשט על כל הארץ, הלא אזרחים המה, ככל המצרים, ומי יעצר בעדם? ותמלא הארץ אותם, ולא לבד הארץ, כי גם בתי טטריאות וקרקיםאות נתמלאו מהם (ילקוט) ויקוצו מפני בני ישראל. ויעשו באחרונה ככל תועבות מצרים, ובשיקוציהם וגלוליהם נפשם חפצה (יחזקאל כ').

ויקם מלך חדש על מצרים אשר לא ידע את יוסף. — תחת אשר בימי יוסף הושו כל העם כקטון כנדול, ולא היה לכולם אלא אדון אחד, הוא פרעה, אשר היו כלם לו לעבדים, מלבד הכהנים ובניי, כנ"ל, התחדשה עתה שיטה חדשה, היא שיטת המדינה הנ"ל. השיטה החדשה לא הכירה את הזכות, אשר לבניי במצרים, „מצרים למצרים“ נזרו אומר, ואלה איפה הם, נרים גוררים, עלעמענט זר, בלא ארץ מולדת, ובלי זכות אזרח. לא מצרים בניי, כי אם—עם בני ישראל, עם בפני עצמו, עם בתוך עם. הבה נתחכמה לו! אבותינו קבלו את בניי, מתי מספר, כי הוקירו את כשרונותיהם, ויקו, כי טהרה יבלעו באבריו המצרים, ויהיו לברכה בקרב הארץ, אבל עתה, בהיותו עם רב ועצום, והוא עם בפ"ע, ובהמלא הארץ מעם אלה, פן ירבה למעלה מראשנו, ובשעת מלחמה יתוסף

(*) שמ"ר א', כשמת יוסף הפרו ברית מילה אמרו נהיו כמצריים, וכיון שעשו כן הפך הקב"ה האהבה שהיו המצרים אוהבים אותם לשנא את שנא הפך להם לשנא עמו לקיים מה שנא עתה יאכלם, חדש את חלקיהם.

ויתוסף גם הוא על שונאינו ונלחם בנו. או עכ"פ לא ישא בעול עמנו ולא ילחם את מלחמתנו — ועלה מן הארץ, ר"ל ינוס מן הארץ וירחיק נדוד בארץ אחרת. שאלת היהודים! — הנבלה אחר הנבלה, גזרה אחר גזרה, למען ענותם. ובהתחדש שיטת המדינה כנ"ל, וארץ מצרים נעשתה שורות שורות, מעלות מעלות, כנ"ל, וכל שורה מתחממת בשורה שתחת רגליה, ראוי להשביע רצון גם את התחתונה שבתחתונות, ולמצא עבורה שורת בני אדם, משוללי כל זכות, אשר תשביע בהם גם היא את תאותה לשררות, ותשפוך עליהם חמת מציקין, ותכלה בהם חצי זעמה. ויתנו פרעה ויועציו את עיניהם בעם בני, כי מי יכשר לזה, כמו בני, אשר אין להם כל יחס וקורבה בין העמים, ואין להם שום פטרון בארץ? כל עבודה בבית ובשדה עליהם, כל מלאכה נמבזה ובזויה עליהם, כל עבודת פרך עליהם, תכבד העבודה עליהם, ידעו כי יש אדון עליהם! אבל לשוא! כאשר יענו את בני, כן ירבה וכן יפרץ...

עוד יזידו להרים ראש — בוגדים המה! המיתן, השליכו המימה, השמידו העברים! כל נגע וכל פגע במדינה נגד ההנהגה העליונה — מרחץ מדמי היהודים! זאת העצה היעוצה מחרטומי פרעה (פ"ר ט').

ב.

כה שכב עם בני, מתבוסס בדמו, מפרפר בין החיים ובין המות, ועליו ידרך ברנל גאוה וזרון הענק הגדול והתקיף — מצרים, היקום עוד? — ויאנחו בני מן העבודה ויועקו! — אנקת נויצה היא, זעקת מות, ואעבר עליך ואראך מתבוססת בדמך ואמר לך, בדמך חי! — זה הדם, אלה האנחות, אלה הזעקות — חבלי לידה הם... כעבור רגע, והנה נולד, גוי, ובני נושעו, ויהי שם לגוי!

הראשון, אשר קרא את בני בשם, עם, היה מלך מצרים. הנה עם בני, אבל אז לא היה עוד עם בני בעולם, כי אם מצרים, בני, ולולא אשר התקומם הוא כנגדם, אז לא ארכו הימים ואלה המצרים

המצרים בני התבוללו בין המצרים בני חם, ולא יזכר שם ישראל עוד. אך בהתאזר מלך מצרים נגד יליד דמיונו, עם בני"ב בכל תוקף ועז, נגש באמת לבנין העם, וכל אשר הוסיף להתקומם כנגדם, הוסיף לקרבם אל ממונתם. ע"י הגבלותיו וגזרותיו, וע"י הברילו אותם מן המצרים, קרבם אחד אל אחד, להיות אחים לצרה ולתנחומין, גורל אחד לכולם, וחוקים מיוחדים לכלם, ואופי מיוחד לחיי כלם, וכל אחד השתתף והרגיש בצער הכל, והכל הרגישו בצער כל א'א, עד אשר באחרונה נשאו כלם כאחד את עיניהם ולבם אל אביהם שבשמים, ויקראו אליו, וד' ענם בלבת אש מן השמים: עמי'!

ויאמר ד' ראה ראיתי בעני עמי אשר במצרים. — (ראוי לשים לב להתחלפות הלשון, מלשון יחיד ללשון רבים, ולהיפך, באלה המקראות דבורו הראשון של הקב"ה עם משרע"ה).

ראה ראיתי בעני עמי אשר במצרים — כבר יש לי עם במצרים, והנני רואה את העני בשבט עברתו, אשר ירבץ על כל הצבור כלו כאחד; ואת צעקתם (ל"ה), שמעתי מפני נגשו" (ל"ו) כלומר, מה שכל א'א זועק אלי על צער כל הצבור כלו; כי ידעתי את מכאביו (ל"ז), כלומר, אני ידעתי, עד כמה יכאיבו המצרים את הרגשם העממי.

וארד להצילו ונ' (ל"ח כחור עס) ולהעלותו אל ארץ טובה ונ' (ג"כ כנ"ל). ועתה הגה צעקת בני (ל"ה, ר"ל, כל א'א על צרתו הפרטית) באה אלי, וגם ראיתי את הלחץ אשר מצרים לוחצים אותם (ל"ה, לכל אחד ואחד).

ועתה לכה ואשלחך אל פרעה והוצא את עמי (שהם כלם כאחד, עמי) את בני (שכל אחד ואחד בפ"ע, בתור בן ישראל, צריך ומצפה לישועה וראוי להושע).

ויאמר משה ונ' מי אנכי ונ' וכי אוציא את בני מצרים — לו לא היו עם שלם, ולא היה שלך, עמך, בהיותם רק בני ישראל, כבר אינני כדאי ללבית בשליחות נכבדה כזאת...

והנה חזיל ברוח קדשם מסרו לנו את הקבלת פנים והמו"מ שהיה למשה ואהרן, בבואם לפני פרעה בפעם הא' בשם ד', ואביא את דבריהם בקצרה, ואנסה לבאר, בעז"ה, את המקומות הקשים שבהם: ארחב"א, אותו היום, יום פרוזבוטי של פרעה היה (נראה שהיה כעין יום חג הכתר, הנהוג עתה אצל המלכים, שהרי לפני זמן קצר מת מלך מצרים, והמלך הזה, מלך חדש היה) ובאו כל המלכים כלם לכברו והביאו דורונות של עטרות והיו מעטרין אותו, שהוא קוזמוקראטור (Kosmoqrator, פי' הערוף, מושל עולם); משעטרו אותו, היו משה ואהרן עומדים לפניו וכו', אמר להם מי אתם? א"ל, שלוחיו של הקב"ה אנחנו; מה אתם מבקשים? א"ל, כה אמר ד', שלח את עמי; אותה שעה כעס וכו'; א"ל, אלו שאתה אומר מתים הם, אבל אלקיננו, אלקים חיים ומלך עולם; א"ל, בחור הוא או זקן, כמה שנותיו, כמה עיירות כבש, כמה מדינות לכד? וכו' (מושג פרעה באלקות!) א"ל כחו וגבורתו מלא עולם, והוא יצרך ונתן כך רוח חיים; א"ל ומה מעשיו?... א"ל משה לפרעה הוא נוטה שמים וגו'. כאן ראה משרע"ה ללמד לפרעה פרק בידיעת ד' האמתית, מכר לו עקרי הידיעה בקצרה, והן ד': ה' שהוא בורא שמים וארץ כל צבאם; ז' שהוא ארון כל הבריות, וכל כח וכת, הפועל בעולם, שלוחו של הקב"ה, עושה רצונו וממלא תפקידו; י' שהקב"ה מקיים הכל ומברך הכל; ד' שכשם שהוא אלקי הטבע כך הוא אלקי תולדות אדם, והתפתחות העמים. — א"ל משה לפרעה, הוא נוטה שמים ויוסד ארץ [בורא הכל], קולו חוצב להכות אש, קשתו אש, חציו שלהבת, רומחו לפיד, מנינו עננים, חרבו ברק, (קולות וברקים, לפידים ואש, שלהבת ורוח — הכל שלוחיו, עושי רצונו); מכסה הרים בעשבים, מוריד גשמים ומללים, מפריח דשאם וכו' (כל עשב ודשא, כל טפת גשם ומל, כל פרי אדמה ופרי בטן — הכל ברכתו); מהעדה מלכין ומהוקים מלכין (מלך על מלכים וגוים, מעלה ומוריד, משפיל אף מרומם).

א"ל

א"ל פרעה מתחלה שקר אתם אומרים! אני הוא אדון עולם, ואני בראתי את עצמי ואת נילוס – ר"ל, הרי לך מופת חותך, המבטל תכלית הביטול את תיאוריתך: אתה אמרת ש"הוא" אדון עולם, והרי זה דבר ברור, וגלוי לכל, שאני הוא, אדון עולם! והנך רואה: – השמש זורחת מפני שהיא מוכרחת ע"י טבעה ולא תוכל לנטות ממסלתה ימין ושמאל, וכן הכוכבים לא יוכלו להמיש ממסלותיהם כחוט השערה, הארץ מגדלת כל מיני צמחים מפני שהיא מוכרחת לגדל, ואחרת לא תוכל, הבעה"ח חיים ופרים ורבים לפי טבעם ואי להם בחירה וברירה; הכל כבולים בכבלי ברזל, ע"י טבעם, והכל כורעים ברך לפני האדם, לפני חכמתו וחריצותו, אשר בו ישלום על כל יצורי תבל כרצונו. כרצונו? וכי יש לו לאדם רצון? הלא הכל עושים רצון מי שלמעלה ונכוה ממנו במעלה ובמשרה, ונמצא הכל עושים רצוני. לי יש רצון ולכל בני אדם זולתו, אין רצון, כי אם משמעת; אני עושה, מה שאני חפץ, והם – מה שאני מצוה. והרי אני אדון עולם, והכל עבדי, עושי רצוני. והלא כל זה הוא מציאות, אשר לא תוכל להכחיש ולשנות, וזו המציאות הברורה, המוחשת, הנראית והנגלית – משימה לאל כל תיאוריתך עם כלליה ועקרית, הניווני ודמיונית, הבלתי נראות, ובלתי מוחשיות, ובלתי מתקבלות על הלב...

ואמנם ידעתי, השב תשיב על דברי; (א) מי בראני? (ב) והנילוס, שאין לו חק וזמן קבוע בטבע לעלות ולהשפיע, ואין לו גם משמעת, ובו תלויים חיי הכל, מי אדון לו?
דע, כי באמת, "אדון עולם" אני, אך אל תדמה, כי גופי הוא אדון עולם, לא! רוחי הוא כח קדמון, שליט על הכל, והוא שפושט צורה ולובש צורה והוא שמתגשם בצורת נוף, והוא שמתגשם בצורת "נילוס" ואני ויאורי, רוח אחד בשנינו, ועל ידי ועל ידי הנהר, מתקיים העולם, אני בהשפעתי והוא בהשפעתו, ואין לך בן חורין אלא אנו שנינו, והכל עבדינו!...

כאותה

באותה שעה קבץ כל חכמי מצרים, א"ל שמעתם שמו של אלהיהם של אלו? א"ל שמענו, בן חכמים הוא בן מלכי קדם. — אלה חכמי יועצי פרעה, בהיותם אנשי מדינה מצוינים בל"ס, השקיפו על הכל מנקודת הפוליטיקה והתועלת המדינית, ולכן גם על תורת ק"ל חי, יחיד, בורא, אדון, מקיים ומנהיג את כל העולם, אשר היתה ידועה להם מימי יעקב ויוסף, שלמדוה ברבים, וכבר רכשה לה לפניו מקום גדול ברעת הקהל המצרית, עד שקמו אלה, המלך החדש והחכמים החדשים, ויעבירוה מארץ החיים, ולא נשאר זכרה כי אם בארכיונים, השקיפו, לפי דרכם, מנקודה זו, ואמרו: התורה הזאת יוצאת משני מקורות; שני אבות יש לה: חכמים ומלכים. חכמים, הדואגים, להצלת האדם משפלותו ופראותו, וחפצים בהתפתחותו ובהתקדמותו, בראותם את העם, כי ברע הוא, כי שוכן הוא בחושך ועושה תועבות, שאינן ראויות לאדם, ובחפצם להיטיב להם ולהצילם מתוך החושך, השתמשו באמונת העם בדברים נשגבים למעלה משכלם, והמציאו התורה ההיא, שעל ידה יתקוממו משפלותם ויתעוררו משינת אולתם, ויתפתחו בנמוסים ובכשרון המעשה ויגיעו להשכלה ורעת (כעין הפרזה הידועה של אשכנזי אחד: דעם קראנ-קען וועלטפלאנעם עלאו ערדאכטע...). בן חכמים הוא—הוא יליר מוחם של חכמים, ויציר דמיונם!

מלכי קדם, אשר לא ידעו להנהיג משמר מדיני תקיף, ולהחזיק את רסן הממשלה ביד חזקה, בחכמה ובתריצות, (אולי נתכוונו לממשלת יוסף) המה המציאו את התורה ההיא, שהיא תעזור על ידם להשפיע על העם, לבל יתפרצו מיד אדוניהם, ויוכלו לאסרו במרכבת כבודם, ולהטותו אל כל אשר יחפצו. בן מלכי קדם, — יליר מלכי קדם, ויציר שיטתם בהנהגת המדינה.

אבל אנחנו המצרים החכמים הנאורים, אין אנו נזקקים לתיאוריות כאלה, שאינם נמדדים במדה ונשקלים במשקל, ואינם מוכרחים ע"י נסיונות מדעיות מוחשיות; וכן אין אנו זקוקים לאמונה שתעזור

שתעזור על ידינו בהנהגת המדינה, כבר יש לנו שיטת פוליטיקה נכונה, בנויה על אינטרס ותועלת, על כסף וזהב, על כבוד ושררה; ועל כלם יש לנו הכח והממשלה, היר החזקה והזרוע המושלה... „א"ל הקב"ה, לעצמכם אתם קוראים חכמים (אתם חכמים אמתיים), ולי אתם קוראים בן חכמים (יליד חכמים) — ראה מה כתיב בהם, אך אוילים שרי צוען, חכמי יועצי פרעה עצה נבערה וגו'. אים איפה חכמין ויגידו נא לך וידעו, מה יעץ ד' צבאות על מצרים?" — חכמים! הלא כל יסודות התבל עם כל חקוניה וכחותיה, אשר תדרשום ותחקרום ותלמדום ותשכילום ותתפארו ותתנשאו בהם — שלי המה. את החקות חקקתי, את היסודות יסדתי, ואת הכחות בראתי מאין. את אשר סדרתי וחקקתי, את אשר בראתי ויצרתי, את אשר כבר עשיתי, תוכלו ללמד ולדעת, ולחשוב בהם חשבונות ולקבוע בהם כללים, אבל התוכלו לשנות חק אחד מחקותי ולזוז ממנו וזו כל שהוא? להמציא את אשר כבר ישנו בעולם, תוכלו, אבל התוכלו לחדש דבר, אשר עדן לא היה? ואם גם הגעתם לתכלית ידיעת חקי המבע אשר שמתי בשמים ובארץ, ותלמדו להשתמש בכחות וביסודות אשר בראתי, לפי החקים האלה, להרכיב ולהפריד, לבנות ולסתור, לנשוע ולעקור, להניע ולהכין — התוכלו לדעת ולהגיד מראש את אשר יקרה אחרי רגע אחד? התוכלו להיות שליטים על הרגע הבא, לשנות את עצתי ואת גזרתי? ואם יצדקו חשבונותיכם, ויכוננו כלליכם, כל זמן אשר ייטב בעיני להניח את התבל על מתכונתה, אשר נתתי לה בתחלה; אבל ברדתי על הארץ, לשנות סדרי תבל, ואעשה חדשות בשמים ובארץ כרצוני וכפי הצורך לחנוך האדם, להצלתו מן ההשחתה, וכפי הצורך להשלמת כונתי בעולם — אז תאבדנה חכמתכם ובינתכם! „ואבדה חכמיו חכמיו ובינת נבוניו תסתתרו!"

השיבם פרעה, אלקה שלכם איני יודע מי הוא שנא' מי ד', אשר אשמע בקולו; „א"ל הקב"ה רשע מי ד' אמרת, במי אתה לוקה

לוקה—ים יודיעך! מי ד' אמרת, סופך לומר מי כמוך באלים ד'!
אתה אמרת לא ידעתי את ד'—ואכבדה בפרעה ובכל חילו ברכבו
ובפרשיו, וידעו מצרים כי אני ד'!

הן הראתנו התוה"ק, איך הכפירה בד' תלך תמיד שוכנת יד
את עזיבת השפט, ובאותה מדה, אשר יתן האדם כתף סוררת אל
האמונה בד', יתנכר גם כן אל הצדק והמשפט. ובה בשעה, אשר
נבהות האדם ממרום כסא מלכותה תעוז להכריז בפה מלא גלוי לכל
כי ד' אשר אשמע בקולו? לא ידעתי את ד'! יהיה המשפט ככדור
מזחק בידי עריצים, וחרות האדם וזכויותו האנושיות היותר קדושות
ברגלים תרמסנה, וממשלת הודון תגיע למרום קצה ותקרא אני פרעה!
אני ואפסי עוד! יחי האגרוף! ואת בני לא אשלח!

והנה, בתוך עולם כזה, אשר ד' במה נחשב הוא: אלה מזה
חכמי יועצי פרעה, יביטו אל ד', כעל דבר המופרך, אשר בעולם
האגרות יסודו, ואלה מזה, המאמינים בד', יבדילו בינו ובין החיים.
יאמינו בו, אבל לא יראו ממנו, ולא יבטחו בו; בעולם כזה, אשר
האינטרס יכסה על כל פשעים, ועיניו הלא רק להרכות הון
ולהתענג בתענוגים, בעולם כזה הופיע ד', ויקרא: "אני ד'!"

הלאה העצמיות, הלאה אינטרס, הלאה "אני" של בוד'! אין
בעולם רק "אני" אחד, הוא, אשר ישא אל שמים ידו ואמר חי אנכי
לעולם! ראו עתה, כי אני "אני" הוא, אני אמית ואחיה, אמתך ואני
ארפא, ואין מידי מציל!

אם יכבד לב האדם, ימס מפני כהמס דונג מפני אש, ואם על
זרוע עוז ישען, ונטיית את זרועי ושברתי אותו, ואם יבטח על
חילו כי רב, על רכבו ועל פרשיו, ואכבדה בפרעה ובכל חילו וגו',
וידעו כי אני ד'. ים יודיעך! (ע"ד מעשי ד' על הים עיין להלן)

2.

עברו ששה חדשים (מדרש) מאז בא משה אל פרעה. ומאותה
שעה

שעה ואילך לא נתיחד הרבבור עוד עם משה, כאילו כבר עשה את שליחותו. ומה הועיל בשליחותו? רק להיות העם ולא לתקנתו. ישועות כל נעשו ועוד הרע פרעה לעם. חדה גדולה... לא יוכל למצא פתרונים... למה שלחו הקב"ה? הלהוסיף עצים על המדורה? ואם להתראה? איה המכה? ועוד שהרי הקב"ה אמר לו ראה ראיתי בעני עמי, וארד להצילו, ולסוף—לא הציל. חדה היא! אבל מי יבא אחרי המלך? מי יהרר אחרי מדותיו? אמנם לסוף כאשר ראה בצערן של ישראל והצער אשר הגיע להם על ידו נגע עד לבו, התאפק לא יכל, וינש אל הקב"ה בשאלה ותביעה. שאלה — מה תועלת וכונת שליחותו, ובפרט אחרי שהוכיח סופו על תחלתו, שפרעה עוד הרע לעם? ותביעה—הלא אמרת, עמי הוא—ומפני זה וארד להצילו, ועתה הצל לא הצלת את עמך?—

ויאמר ד' אל משה עתה תראה וגו'.

זו היא השעה, שחכיתי אליה. אף עתה, אחרי התברר אפיסת כחך, להציל את העם, ואפיסת כח העם להציל את עצמו; ואחרי התברר לכם, כי כל השתדלות אצל פרעה לא תועיל ולא תציל, ועוד תהי' למחסור; ואחרי אשר נאלמתם לפני זקני ישראל, מבלי היות בפיכם תוכחות, והתיאשו בני מכל עזרה עצמית ומכל תשועות אדם—עתה הגיעה שעת הנאולה. עתה תדעו וידעו המה, כי אתם רק כלי מבטאי, דוברי דברי, ואני העושה—אשר אעשה—ולא יטעו ליחס אליכם שום עזרה וסיוע בדבר, הן בדרך הכרת והן בדרך השתדלות, כי ביד חזקה ישלחם וגו', אתם תהיו הרואים ואני העושה, ובזה תבין ותדע למה הרעותי.

ואולם על עקב הדבר אשר אתה דן, מה צורך בשליחותך? אם אני העושה, אתה למה לך?

אמנם כן, אילו לא באתי רק להציל, הרבה הצלות יש לי, הרבה שלוחים יש לי, והרבה עמי פדות, אבל עתה הגיעה השעה, לגלות את היר הנעלמה, האורגת רשתות במסתרים לעריצי נויים והכורה

והכורה להם שוחות; הניעה השעה, לנלות לעיני כל יושבי תבל את היד החזקה, המשבבת זרועות רשע ורם, למען ידעו בניי, וידעו כצרים וידעו כל אפסי ארץ, כי לא יד המקרה היא, כי אם ידי, אשר תאחז במשפט, לעשות משפט לעשוקים, ולמוד לעושקיהם כפעלם, וידעו כלם כי „אני ד'“, והמה אנוש המה ולא אלקים, ואל יעזו אנוש עוד לקרא: „מי ד' אשר אשמע בקולו, לא ידעתי את ד'!.. ולכן צריך אני, שאל מעשי יתלוה דברי, המפיץ אור על מעשי והמגיד מראשית את אשר תקרינה ולא יפל צרור ארצה, ולזה צריך אני שליותכם, להיות לי לכלי מכטא, ביני ובין פרעה, ובין — כל העולם. על ידכם ישמע כל העולם את קול פרעה בדברו אלי! „מי ד'?! לא ידעתי את ד'!“ ועי' ישמע כל העולם בקראי: „אני ד'!“ — ועי' ישמע כל העולם, בענות פרעה: „ה' הצדיק ואני ועמי הרשעים!“ ועי' ישמע כל העולם: „מי כמוכה באלים ד'!“ — ואם יקום עוד הפעם דור אחר, אשר ימצאו בו מדברי גבוהות לאמר: „מי ד'?! ימצאו בו מתחכמים האומרים: „בן חכמים הוא, בן מלכי קדם!“ אין לנו עסק בתיארויות כאלה, שאינן נמדדות במדה, ונשקלות במשקל ונראות לעין, ונבחנות במבחן כמו שתי פעמים שנים הן ארבע — ידעו כי לא מתקדמים המה, כי אם נסוגים לאחור, לאחור של יותר מנ' אלפים שנה, וכבר היו חכמים ושלימים כאלה לעולמים, ועתידים אלה כמוהם לזעוק: „ה' הצדיק ואנחנו הרשעים!“ „מי כמוכה באלים ד'!“ בעת אשר ישא ד' את ידו עוד אל השמים ואמר חי אנכי לעולם, ראו כי אני אני הוא וגו' ובעת אשר יתקיים ונשפטי וגו' והתגדלתי והתקדשתי ונודעתי לעיני גוים רבים וידעו כי אני ד'! (יחזקאל ל"ח).

ואל תדמה בנפשך, כי רק לפרעה דרושה ההודעה: „אני ד'“, כי גם לישראל, וגם לך, ורק שההודעה תהיה בנ' גנוני.
(6) לך — „וידבר אלקים אל משה ויאמר אליו אני ד'“ עתה אחרי אשר הודית לפני, כי קצרה ירך מחשיע ברב או במעט, והתערכות

והתערבות אדם אף למחסור היה, תדע, בתתי אותך, אלהים לפרעה.
 כי „אני ד'“ (ילקוט), אתה תדבר את כל אשר אצוך, לא תוסיף ולא
 תגרע ממנו (ואהרן אחיך ימליצנו ויטעימנו באוני פרעה, רס"ו).
 ואם בעיני פרעה ובעיני העם ידמה, כי אתה עושה, ידוע תדע
 לעולם, כי „אני אעשה“ וידי החזקה היא העושה נפלאות ופועלת
 ישועות. ולך די בזה. (ז) לבני ישראל – „לכן אמור לבני ישראל
 אני ד'“ – אחרי הייאוש המוחלט מכל עזרה עצמית והתמצעות אדם,
 אמר להם: „אני ד'“ יתברר להם, כי אני אני הוא העושה להם
 ולא אחר, והוצאתי וגו' והצלתי וגו' וגאלתי וגו' ולקחתי וגו', הכל
 בעצמי ובכבודי, בלי שום אמצעות וסיוע; ולא די להם בהודעתך
 לבדה לקנות את שלמות הידיעה, כי אם אחרי כל המעשים כלם,
 אז ידעו ויוכחו בפועל, בלי שום ספק, כי אני ד', המוציא וגו';
 (ג) ואמנם לפרעה, – באוני כסיל אל תדבר, כי לא להועיל! כי אם
 „בנשותי את ידי על מצרים“ אז – „וידעו מצרים כי אני ד'“.

כ"ז הוא תשובה למשרע"ה על שאלתו למה זה שלחתיני?
 ואמנם על תביעתו, שאמר „והצל לא הצלת את עמך!“ כבא בטענת
 לאמר: הלא „עמך“ הוא, מדוע לא הצלתו עד כה? השיבו הקב"ה
 בד' לשונות של גאולה: והוצאתי, והצלתי, וגאלתי, ולקחתי. לאמר:
 אילו קראתי את ישראל „עמי“, בשביל שהם יודעי שמי, ומאמינים
 בי ומתפללים אלי, אז צדקת, כי כבר ראויים המה לגאולה ולהצלה,
 כבר למדו, ע"י צרתם להתפלל אלי, ובהצלתם ילמדו, כי נבחר אני
 ואוכל להושיע, ויאמינו בי ויתפללו אלי בכל עת. אבל אז מעיקרא
 דינא פירכא, כל הנלות הזה למה? להקצר קצרה ידי לתת מיד
 ליעקב ארץ טובה ורחבה כמו שנתתי לעשו, ועליה התישב הוא
 ובניו מתחלה בתור עם ככל העמים, והתפתחו עפ"י אופים המיוחד
 להם, כפי המטבע שהטביעו להם אבותיהם, והיו מאמינים בני
 מאמינים, מתפללים בני מתפללים, ומה שרכשו להם עתה על ידי
 הנסיון אחרי אבדן המסורה, השתמר להם במסורת, והיו שאננים
 מנעוריהם

מנעוריהם, שוקטים על שמריהם, וידועת ד' והאמונה בו היתה מתנדלת עמהם? ואף הוא היה ככל הגויים, מתקים על אדמתו ועל רכושו ועל קניניו הארציים, ושם בשר זרועו, והולך אחרי שרירות לבו ומראה עיניו, ומוצא, אעפ"כ, שעות פנויות או רגעים נאצלים, לשמוע אל הרנה ואל התפלה בבית ד', ומביא גם כן קרבן שמן לד', להכרת רוממות להקב"ה.

אבל לא כנסייה של דת או של תפלה או של זבח רצה הקב"ה לתקן בעולמו, כי אם „עם ד'“. עם, אשר מעבר מזה, יהיה מעצמו משולל כל קנין ונחלה, ומתקים רק על אלקיו, כמו שמתקמים כל הגויים איש על אדמתו. ולא עוד אלא כל עצם מציאותו, קיומו והתפתחותו יהיו „אצבע אלקים“, מיד הקב"ה יקבל לא רק כל קניני העולם, כי אם גם כל זכויות אנושיות וקיום עצמי ועממי, ויהיה „מצבה חיה“ לעולם, כי „ה' הוא האלקים“, ומעבר מזה יסתדר בכל עניניו הפרטיים והצבוריים, האישיים והמדיניים, הביתיים והמסחריים רק עפ"י תורת ד', ויהיה „בזו" לעולם „תורה חיה“, ללמוד סמנו את דרכיה ומדותיה חקיה ומשפטיה; „הוא יהיה לי לעם“—מתקיים עלי, „ואני אהיה לו לאלקים“—כביכול—מתקיים עליו. והנך רואה את ישראל במצרים עומד בתחלה ברום המעלה אחר כך מתחלת תקופת הירידה, והנה הניע לנקודת האפס ולפי כל חשבון טבעי לא היה לו עוד שום תקוה, לחיות. והנה הקב"ה עובר עליו וקורא אליו: „חיה!“ והוא חיוקים, וגדל ורב ורם עד לשמים. אצבע אלקים הוא מתחלתו ועד סופו! ומעבר מזה, הצטרף בכור עני להסר סיגיו ממנו, למען יהיה ראוי ומסוגל, לחיות את חייו כרצון ד', בקדושה ובטהרה, בצדק ובמשפט, בחסד וברחמים; ולהיות לא רק מאמין בד', כי אם גם אוהב את ד' בכל לבבו ובכל נפשו ובכל מאדו, וירא ממנו ודבק בו ובמדותיו עד עולם, זהו סוד גלות מצרים! והנה בני" במצרים היו עבדים משולשים, עבדים לפרעה ככל בני המדינה, עבדים לאדוניהם, קנין כספם כשורם וכחמורם, עבדים לעבודה

לעבודת המדינה, אשר עליהם רבין כל עול המדינה בהיותם המה הדיוטא התחתונה, כנ"ל. וע"ז אמר הקב"ה: "והוצאתי אתכם מתחת סבלות מצרים" — כנגד, עבודת המדינה אשר יקרא, "סבלות מצרים". ועדיין הם עובדים לאדוניהם ולפרעה, והצלתי אתכם מעבודתם — כנגד העבודות, ר"ל מעבודות לחרות. ועדיין המה עבדים, משועבדים לפרעה; ונאלתי אתכם — כנגד [השעבוד, ר"ל משעבוד לגאולה. ותחת זה: ולקחתי אתכם לי לעם, אתם תהיו לי לעם, כנ"ל, והייתי לכם לאלקים, כנ"ל.

ולא שמעו בני אל משה מקוצר רוח ומעבודה קשה — ואחז"ל (מכלתא) שרא שמעו אל משה, לפי שהיה קשה להם לפרוש מנולוי מצרים. וקשה מדוע שמעו בפעם הא' והאמינו בד' אבל הוא הדבר אשר דברנו: בבא משה בתחלה והגיד להם את דברי ד', כי קרא להם, "עמי", וכי ירד להצילם — מה נעים היה להם לשמוע תנחומות אל! וכלום היו צריכים לזה, אלא אמונה, הלא מאמינים בני טאמירם המה, מיד — ויאמן העם. אבל בשליחות זו שהגיד להם משה, מה ד' שואל מעמם — ליראה, ובלעדי היראה, האמונה במה נחשבת, דבר זה היה קשה להם לשמוע — ולא שמעו בני... .

וכן מצאנו גם אח"כ, בשבת ישראל כבר על אדמתו — אשר שכח את תעודתו, להיות עם ד' ולצרף אל האמונה את היראה, ויאמר: היכל ד', היכל ד'! כלומר רק ההיכל לד' הוא — לא הבית והשדה, החנות ובית המסחר, השוק והרחוב; לא האיש והאשה, הבן והבת, העבד והאמה — אז דבר אליהם ירמיה הנביא בשם ד': "היכל ד' המה!" המה יהיו היכל ד', משכן הקדושה והתורה! הנגב, רצח, ונאף ונו' ובאתם ועמדתם בבית הזה ואמרתם נצלנו ונו', כי לא דברתי את אבותיכם ביום הוציאי אותם מארץ מצרים על דברי עולה וזבת, כי אם את הדבר הזה, אשר צויתי אותם לאמר, שמעו בקולי והייתי לכם לאלקים ואתם תהיו לי לעם ונו' (ירמיה ז').

והנה

ד.

והנה נגש הקב"ה לעשות את ישראל לו לעם, ותהי ראשית מעשה ד', להקים ולעודד את איש ישראל מנפילתו, ולבנות את בתי ישראל הנחרסים:

כמו בבא ד' לכרות את אבינו הראשון את הברית, להיות לו לאלקים ולורעו אחריו, צוה למתוכם את בשרו באות ברית קודש, למען אשר יהיה, לא רק רוחו ונשמתו, כי אם גם גופו קודש לד' כן בבואו לעשות את ישראל לעם עולם ולהיות לו לאלקים, צוה אחרי עונם במצרים את ברית ד', ויעבירו מעליהם בשר קודש, לחדש את הברית ע"י המילה (מדרש רבה טז), וע"י התקדש גופו של כל איש ישראל בקדושתו של הקב"ה, להתהלך לפניו בארץ החיים ולהיות קדש. וכמו אאע"ה, אשר כבר זקן ואפס לשד גופו, אחרי בואו בברית ד', התעורר לחיים חדשים וישב לימי עלומיו, כן בניו, אשר נכפפה קומתם מרוב עבודה ועזובה, בלה בשרם ועורם ויבשו עצמותיהם, — אחרי בואם בברית ד', ע"י מילה התעוררו לתחיה ויתחדשו בכחות רעננים, וישבו לימי עלומיהם, ויפליאו כל באי עולם ליפי מראיהם ולהוד תבניתם.

ויחד עם זה הקים את בתי ישראל לתלפיות ע"י מצות הפסח. דבר אל בני יקחו להם איש שה לבית אבות שה לבית ו' — אחרי אשר נהרסו בתי ישראל ע"י המצרים המענים, אחרי אשר נתפרקו משפחות בניי אברים, אברים, זה ככה וזה ככה — ויתאנרו, בני ישראל למשפחותיהם, ויתרכזו סביב לאבותם, ראשי המשפחותיו ישובו לב אבות על בנים ולב בנים על אבותם. ויהיו כלם לב אחד ונפש אחת. בה בעת, אשר נגלה ד' להכות את בכורי מצרים, להראות בזה כמו באצבע, ראו היכן שורש השחתת העם טמון, בבכורי וגדולי הבית. — באותה שעה נצטוו ישראל לשבת משפחות משפחות, בתים בתים, ואבותם בראשיהם, ולחג את חג ד', חג החרות, עפ"י

ד', כמצות חקי רצונו ית', והוטלה בזה החובה על כל גדול הבית, לעמוד בראש הבית ולנצח על מלאכת החנוך, להדריך את בני הבית, בדרך הישר, ולהיות להם למופת במוסר טוב וביראת ד' מהורה, ולהיות הוא אחראי על כל הנעשה בבית פנימה.

ובה בעת, אשר קרא ד' לבני, להתאגד אגודות משפחה, מובדלות בבתים, ולהיות כל משפחה אגודה סגורה בפ"ע, צוה לפתות, אעפ"כ, את פתח הבית לרוחה, אבל לא להוללים, אשר ביתם נעשה צר להם מרוב טובה, כי אם לעניים, אשר ביתם בצר מרוב עני. להם, אמר ד', פתחו בתיכם וקראו להם: „באו אלי וקחו חלק בברכת ד', אשר נתן לי ביד רחבה, לי יש מותר ולכם מחסר, באו ומלאו מחסרכם במותרי!“ ואם ימעט הבית מהיות משה ולקח הוא ושכנו וגו'. אל תחכו עד אשר ידרוש אחיכם העני אתכם, לשכנו תדרשוהו! יותר ממה שהבעה"ב עושה עם העני, העני עושה עם בעה"ב! (ומזה יצא המנהג או התיקון, לומר, כל דכפין וגו' כל דצריך וגו'). —

וכאשר נחתם איש ישראל באות ברית קודש, כן נחתם גם בית ישראל בדם הפסח, אשר נתן על המשקוף ועל שתי המזוזות ע"י האגודות אשר בתוך הבית אשר נדמו לאגודות אב. (וכן אחז"ל ולקחתם לכם אגודת אגוד, כלומר „אני“ עושה אתכם אגודה לעצמי, אעפ" שאתם שפלים כאגוד וכו' בשני דמים נצלו בני ממצרים בדם פסח ובדם מילה).

או הופיע עליהם הקב"ה ויוכיח להם, איה מקום עיקר שכינתו ית', לא בכתי תפלה ובתי מקדש, לא בבתי היכלות, כי אם בבית דירתו של בן ישראל, אשר יחיו שם איש וביתו בשלום, אשר יחיה שם את חייו בקדושה עפ"י ד' ותורתו—שם ישכן ד' ושם ישכין את ברכתו!

או הודיע הקב"ה לבני ישראל מה היא העבודה, אשר ידרוש מהם, והיא, לא צום ועני, לא לחיות חיי גזירות, חיי עיזב יצמציר

וצמצום, כי אם לאכל ולהתענג ולשמח בחלקו, ולשמח נפשות עניים ולחיות חיי אדם, חיים ארציים—לפני ד' ועפ"י חקי רצונו! ביום ההוא קדשו בתי ישראל לד' עד עולם, אבל לא אבני הבית, ועציו ואבניו, כי אותם עזבו בארץ מצרים, כי אם תוכו! להיות תוכו רצוף אהבה, אהבת אמת ואמונה, ומנוחת שלום ושלוח, ויהיו האב והאם, הבן והבת, והעני והגר כלם אנודים באנודה אחת, מסורים, נתונים לד' ולחקי רצונו. ושלחנם של בני ישראל התקדש להיות מזבח לד', והוא איש ישראל, כהן לאל עליון, שומר משמרת הקודש, עובר את ד' בקדושה ובטהרה בתוך מקדשו הוא ביתו, ומקרב את בני ביתו לעבודתו ית'.

והנה אחרי אשר כבר התנכרו בני ישראל לאבותם והאבות לבניהם, וכבר שכחו את נועם אנודת המשפחה, ע"י העבדות הנוראה, והעול הברזל אשר רבץ על צוואריהם, עתה, בהרנישם את עצמם בפעם הראשונה חפשים מעול נוגשים ומענים, חפשים מיד פקידים ואדונים, ובשבתם יחד בחברת בני משפחתם — התלהבו הלבבות מחדש באהבת משפחה עזה ויטעמו את טעם נעימות חיי משפחה וחגיגת חג במסבת משפחה, יחד אבות ובניהם ובני בניהם ושכנם עם כל נפשות ביתו, אז הרגישו את נעם עבודת ד' בתוך ביתו של אדם, אז הכירו, איך שנו אלה, המבדילים בין החיים ובין עבודת ד', ואז נוכחו לדעת, מה קרובה עבודת ד' אל נעימות החיים, ומה נפלאה ההרמוניה, היוצאה מרתאחדות שניהם, בלכתם שלובי יד, לפני ה' בארץ החיים. ריח נן עדן הריחו פה עלי אדמות (מרט) וישמחו ויטב לבם, והנה ד' נצב עליהם!..

אז"ל (כ"ר פ"ט): לשעבר, כי בהפזון יצאתם מארץ מצרים, אבל לע"ל, כי לא בחפזון תצאו ובמנוסה לא תלכו; לשעבר אני ובית דיני הייתי מהלך לפניכם שנא' וד' הולך לפניכם, אבל לע"ל, אני לבדי שנא' כי הולך לפניכם ד'. וכונת שני המאמרים הסמוכים זה לזה נסתרה.

כבר ידוע, כי בהגיע תור הנאולה טענה מרת הדין לפני הקב"ה מה נשתנו אלה מאלה, הללו עובדי ע"ז והללו עובדי עבודה זרה? אז, למען הראות מה בין אלה לאלה ירד הקב"ה בעצמו וכבודו, והתגלה לעיני בשר, והתגלות הזאת היתה הבחינה המעולה, להבחין על ידה בין ישראל ובין מצרים: בני, בהופיע עליהם אור כבודו ית', השליכו את עצביהם, ויעזבו את דרכם ומחשבתם הרעה והתנשאו למעלה למעלה לעומת הקב"ה, ויעשו את מצות ד' בקדושה ובטהרה, בשמחה ובצהלה, ובנעימה קדושה, פצחו בהלל ושיר, וכבוד ד' מלא נפשם רנשי קודש מעין מלח"ש; ומצרים — עודם עומדים במרדם, ולא שבו מתועבותיהם ובשיקוציהם עוד נפשם חפצה, ולא הרגישו כלל בקרבת האלקים — עד אשר ננעה בהם יד ד', להרוג את בכוריהם, אז נפלה עליהם אימה ופחד (כמשאול ובמורא גדול זו גלוי שכינה) אינסטינקטיביים, כטבע הבהמה, לפחד מפני פחד פתאום ומשואה כי תבא, ואמרו, כלנו מתים, כי הרגישו, אשר המה אפס, ואשר אין להם מעמד ותקוה בעולם, בקום ד' לשפוט ארץ, ואשר כל חסנם ותקפם, נאותם ונאונם כאין, בהופיע ד' בהדר נאונם, וכה נכנע זרן לבם, נאותם ונאונם לפי שעה בחזקת היר. ומפני הבחינה הלזו נשתתקה מרת הדין.

אמנם כן, גדול היה הרושם, אשר עשתה התגלות האלקים על בני, אבל רק לפי שעה, ובעצם עוד היה קשה להם לפרוש מתועבות מצרים, אשר דבקו בהם לאהבה, ולעזבם עזיבה עולמית, ולכן היה ההכרח לנאלם מיד, מרם יעבור הרושם ההוא, וישובו על עקב בשתם, למצבם הנורמלי, ותחזור מרת הדין לטענתה הנ"ל, וזו אולי כונת מאמרם ז"ל: לשעבר בחפזון יצאתם ממצרים, משום שלשעבר הוא ובי"ד הולכים לפניכם, ר"ל שלמדת הדין היתה, טענה גדולה עליכם, כנ"ל, אלא שעל ידי הופעתה עליכם, יצאתם ממצבכם התמידי, ותהיו ראויים להנאל, ולכן בחפזון יצאתם, לבל תעבור השעה הטובה והמומנט הנכבד שעמדתם בו; אבל לעתיד לבוא, בהניעכם

בהניעכם, ע"י הנסיונות הרבים והעצומים לתכלית השלמות והצירוף, אז בהופיע הקב"ה עליכם בנאון עזו, תעזבו כלכם את דרכיכם הרעות ומחשבותיכם המכוערות עזיבה עולמית, לבלתי שוב אליהם עוד — אז, לא בחפזון תצאו ובמנוסה לא תלכו, כי תולך לפניכם ה', ר"ל, ד' לבדו, כי לא יהיה עוד למדת הדין שום טענה ופ"פ עליכם לעולם.

ה.

יִירֵדָה ה' עַל הַיָּם שָׁנָא, וַיֵּשׁ שָׁמַיִם וַיִּרְדָּה.

א.

כבר ראינו שכל הנסיונות, האותות והמופתים, אשר ראו בני־במצרים, לא הבשירום רק להתרומם לשעה על כנפי הרוח אל האלקים, בהופיעו עליהם בעת הנאולה, אבל כעבור הרושם של ההופעה, חזרו להתרחק, הלוך והתרחק מדי ולשוב אל טבעם ואל מצבם הקדום. ובהמשך אחרי מחשבות ודרכי המצרים, כאשר בהיותם באמנה אתם, עדיין היו צריכים הכשר, ע"י רושם יותר אדיר ויותר חזק, שיקבע בלבם לעולם. ולתכלית זו הביאם ד' ברעה ובצרה גדולה, ואח"כ הראם את ידו הגדולה, אשר עשה במצרים, ואת התשועה הגדולה אשר עשה להם ע"י קריעת ים סוף. ואז הופיע עליהם בעצמו ובכבודו, ויחזו שם מחוות גדולות ונפלאות, תמוש זכרן ורושמן לא ימושו מהם לעולם, וכאשר יתבאר:

וּפְרַעַה הַקָּרִיב וַיִּשְׂאוּ בְנֵי אֶת עֵינֵיהֶם וַיִּירָאוּ מְאֹד וַיִּצְעַק בְּנֵי אֵל ד'.

אז"ל (שיר כ"א) ופרעה הקריב — שהקריב את ישראל לתשובה שעשו: אר"ב יפה היתה הקרבת פרעה לישראל מקי צומות ותפלות, למה? שכיון שרדפו אחריהם וראו אותן נתייראו מאד ותלו עיניהם למרום, ועשו תשובה והתפללו שָׁנָא. ויצעקו בני ישראל אל ד'... כיון שראו ישראל שהיו מוקפין מג' רוחות, הים סוגר והשונא רודף והחיות מן המדבר, תלו עיניהם לאביהם שבשמים וצעקו להקב"ה שָׁנָא ויצעקו בני אל ד', ולמה עשה הקב"ה להם כך? אלא שהיה הקב"ה מתאזהר לתפלתן. אר"ב"ל למה"ד"...

אחרי אשר כבר טעמו טעם החרות והעצמיות, וכבר ראו את עצמם בדמיונם יושבים על אדמתם, ארץ זבת חו"ד, שלווים ושקטים איש תחת גפנו ותחת תאנתי, ומתענינים בתענונים, בשמחה ובששון מרוב כל, והנה

והנה אהה, נהפך עליהם הנלול, וכל תוחלתם נכזבה בין רגע, חרותם נהפך להם לרועץ, ותקותם למפח נפש. נורא ומיואש היה המצב! הים היה סוגר לפניהם הדרך, והשונא רודף, וחיות מן המדבר לקראתם ואין מנוס ומפלט להם, זה המומנט היה נכבד ורב הערך מאד בכל ימי חי ישראל, הוא הרים אותם בין רגע מעל לדמיונות שוא ותעתועי הבלי האדם, שהוא שקוע בהם תמיד, והועיל הרבה לפשט עקמומיות שבלבם יותר מן צומות וזתפלות, הוא שכר את המחיצה של ברזל, שבין ישראל לאביהם שבשמים, הוא הקריב את ישראל אל תעודתו הרוממה יאל מטרתי הנשובה, וזה היה עיקר תכלית כונתי ית', בהביאו אותם לידי נסיון עצום כזה.

ואמנם לא ניצול ישראל ממלחמה פנימית עזה, כאשר דרשו חז"ל (ילקוט רל"ג) נסמך על המקראות שבפרשה: ד', כחות נעשו ישראל על הים, אחת אומרת נפול לים, ואחת אומרת נחזור למצרים, ואחת אומרת נעשה מלחמה כנגדן, ואחת אומרת נצווה כנגדן; זו שאומרת נפול לים נאמר להם התיצבו וראו; זו שאומרת נחזור למצרים, נאמר להם כי אשר ראיתם; זו שאומרת נעשה מלחמה כנגדן נאמר להם ד' ילחם; וזו שאומרת נצווה כנגדן נאמר להם ואתם תחרישון.

אם אולי בדורות שלפנינו התקשו על הבנת המאמר הזה ועל ענין ד' הכחות האלה, אבל בדורנו אני יתפרש המאמר כשמלה לפנינו. דורנו הוא קאמענטאר, היות מספיק, והמפיץ אור על כל דברי הד' כחות האלה.

כבר ראינו, כי בעת צרה, ר"ל, בעלי טובות שונים, קלי דעת ונעוי לב, קופצים בראש העם, לחוות דעותיהם המשוונות ברמה, ולחשמינן עצות ותחבולות, לא רק למען, כי אם למען כל העם כלו, ותחת לשמוע אל גדולי הדור ראשי ועיני העדה, יתימרו לראשי ולמאשרי העם ויסבכו עצת חכמים באמת ויועילו הרבה להיות העם. ואמנם לא תמול הוא כל המחזה המעציב הזה, כי אם כבר היה לעולמים מעת החל ישראל להרגיש ולשאף את ריח החרות. ד' כחות נעשו ישראל על הים, הא', הם בעלי הייאוש, המה החלישו מיד, כי אין תוחלת ותקוה לישראל עוד, לצאתן מן המיצרן, ויבחרו לפול בים מפול בידי בני עולה, המצרים האכזורים, פן יתעללו בם, ויעניו ביענייים קשים.

הב', המשלימים, אשר לא ראו מוצא אחר מתוך המצב המסוכן והמיואש

והמיואש, כי אם לשוב מצרימה, ולהרבק בהם ובקולטיותם, ולהתיאש
לנמרי סחרות ועצמיות, כי אם להתענות תחתם, ואולי עוד ישינו זכויות
שונות, בהשלימם אתם, ושוב להם עבוד את מצרים ממותם במדבר.
הנ' הנלחמים, אשר לא נפלה רוחם, להתיאש, ומצאו און בנפשם
להכריז מלחמה את נכורי מצרים ואדיריהם, ויחליטו, כי טוב להלחם
עד טפת דמם האחרונה בעד חרותם ועמם, ואחת משתי אלה, אין
לחיות חיי חופש ועצמיות, או למות מות נכורים על שפת הים.

הר', הצוחנים, בעלי המחאות, אשר אמרו נצוח כנגדן ונמחה
בכל עו, כנגד שלילת זכויותינו; נצוח כנגדן ונאמר. הלא אתם הוצאתינו
לחרות, ואמרתם לנו, צאו! ואיך תשובו תרדפו אחרינו? אין לך גול
משפט גדול מזה!... וכדומה מענות ומחאות.

אלה ד' הכתות, אשר בעינינו ראינו, ורואים אנו אותם עוד
נמצאים ונוכחים בהרבה תקופות, של צרה ותיכחה ונאצה ברברי ימי
חינו. אבל כבר הבר משה רבינו ע"ה לגויזיהו, כנגד הכת א' אמר,
אל יפול רוחכם ואל ימס לבבכם, ואדרבא כנגדל הצרה, הישועה
יותר קרובה ובטוחה, ואך התיצבו הכן באמץ הרוח ובמחו בד', ואז
תראו את ישועת ה'.

וכנגד הכת הב' החפצה לשוב למצרים ואלהיה, להשלים אתה
ולהתבולל בה, אמר משרעיה: לא תוסיפו? שוא לכם? לא תשובו
למצרים, אחרי אשר כבר יצאתם משם. וכשם שאי אפשר לחינוק,
לשוב לחיק אמו, כירחי קדם, כך אי אפשר לכם עוד לשוב מצרימה.
ואל הכת הנ' הנלחמים, אמר, אל לכם, עם נושע בד', נוחלי
תעודת ישראל איביכם, להלחם את אויביכם ואת רודפיכם, בחרב ובחנית,
כי אם בקול! ד' ילחם לכם את אויביכם (ואזל שם- לעולם) הוא ילחם
את מלחמתכם ויתן אויביכם לפניכם!

ואל הכת הר', הצוחנים, אמר, ואתם תחרישון! - שוא לכם
צוחותיכם ומחאותיכם, כי לא באלה תנצחו את אויביכם הוידונים
המוציגים בכחם, ואנרופם יניד להם דבר חק ומשפט.

ועד שר' הכתות האלה מדיינות, ומתנגשות זו בזו, ומתוכחות עם
משרעיה, מה עשו או שדרות העם הרחבות, כל העם מקצה, המה
אטמו אונם לקול בעלי הטובות, ולעצותיהם המנואצות, ולתרופותיהם
השדופות, ויאחזו באימונות אבותם (שם) וישאו את עיניהם ולבם השמימה,
ויצעקו אל ד', באמת ובלב שלם, ובוה כונו אל הנקודה האמתית
קלויעו

ויקלעו אל המטרה שאליה כון ד'. וכשבא משרעה להתפלל אל ד', לשמור את ישראל, מבעלי מכותיו, היל-אמר לו הקב"ה, מה תצעק אלי, כבר צעקו אלי בניי, ידעו המה בניי, מה עליהם לעשות בעת צרה, וכבר שמעתי צעקתם, והישועה כבר באה, ומה תדבר עם הכתות, ותשחית את דבריך ללא הועיל, דבר אל בניי, אשר נאמנה את אל רוחם ולבם מסור לד', ויסעו ויהיו במוחים ביצועתי!

ב.

ויבקעו המים ויבאו בניי בתוך הים כיבשה.

נגמרה ונשלמה המלחמה הנפשית בין הפחד והבטחון, והבטחון נחל עטרת הנצחון, עבר הרגש והשאון הנפשיים ותבא מנוחה במקומם: מנוחה שלמה נשענת ביצועתי של הקב"ה, אין כאן לא ייאוש ולא ספקות ולא דאגה, כי אם השקט ובטחה, נשכח השנוא הרורף, נשכחה כל סכנה, וכלם לבשו עז, בגדי ד', ויצעדו צעדי אונים בלב ימים במעמקי מצולות. ויבקעו המים ויבאו בניי, בתוך הים כיבשה. והנה ריח נחמד ונעים, עולה להם מן המים, יולו בשמים לאפם, ויריחו ריח שדה אשר ברכו ד'. ומה הם רואים? מחזות נפלאים, מראות אלקים, אורות, אשר לא שופתם עין בשר, רגשות אשר לא הרגישם כל חי (ראתה שפחה על הים מה שלא ראה יחזקאל ב"ב), לא תשבע עינים מראות, ורוחם מהשיג השנות אין חקר, ורוחם מתנשאת למעלה על כל מחמדי ומעדי התבל ותענוגי ההבל, ונפשם שואפת לאל חי, מתנכרת על כחות הגויה, לנתק מוסרותיו ולהשליך עבותותיו, לעלות בלהב השמימה, ולהרבק בקל חי, לשורר ולזמר אל ד' בנעימה קדושה, בשירה ובזמרה במקהלות קדושים, עליונים, משרתי עליון. וירדפו מצרים ויבא אחריהם כל סוס פרעה רכבו ופרשיו אל תוך הים.

באותה שעה, שהתענו בניי על מראות אל כנ"ל, מה היו המצרים עושים? גם המה באו אל תוך הים! עוד מעט והנם משינים את בניי והנם מריקים חרבם והנה תמלאמו נפשם יהנה יחלקו שלל. אבל אהה, זה החושך, זו האפלה! חיל ורעדה יאחזון! מה ארוך הלילה! יאיר הבוקר ויהי תבוסת אלה שנואי נפשם, בניי המורדים שלמה. נקם! נקם! שלם

שלם ישלמו אלה העבדים הנכזים על כל הבא על אדוניהם, בנפשותם ובנפשות זרעיהם. ויהי באשמורת הבקר - ויהי אור! שביב תקוה הופיע בלבבות המצרים, עתה ישנים... והנה אש לוהטת על ראשם! מי יוכל נשא? מי יוכל לסכל? והענן לפניהם - לא יוכלו לראות את אשר לפניהם. איהם שנואי נפש? איהם, ויטרפום ויקרעום לגזרים? איהם? חרדת אלקים נפלה עליהם! כל אחד ירא לנפשו, כל אחד מבקש מנוס ומפלט לו, אנה יפנו, אנה ינוסו? רבתה המהומה במחנה, אין סדר ואין משמעת. וראה, והנה חוסרו אופני המרכבות, הסוסים רצים ברכ כח והמרכבות מתנהנות בכבדות. אימות מות נפלו עליהם ותכסמו פלצות... .

ויאמר מצרים אנוסה וגו' כי ד' נלחם להם במצרים. --

ד' נלחם במצרים - אהה, מהרו השלימו את ה' ואת בני! הרימו גם לבן אל ד', הנלחם אתכם! פתחו סגור לבבכם ואמרו! "הטאנו!", אנתנו הרשעים ואתה הצדיק, וישראל הצדיקים! זעקו אליו בכל לבב, שטחו אליו כפים, אולי יחוס, אולי ירחם - אבל לא כן אמרו, כי אם אנוסה! שומים! וכי מפני ד' תנוסו וכי מפניו תברחו? ... ויאמר ד' אל משה נטה את ירך, ויש משה את ידו וגו' וינער ד' את מצרים בתוך הים. -

בתוך הים - המה נאבקים עם גלי הים, המה מבקשים לנוס מתוך המהפכה, מתוך המצולה, אבל לשוא - אבד מנוס מהם! ומה המה רואים? צלמי בלהות, ומלאכי רעים ואכזורים, רודפים אחריהם בחמת קרי, ומיסרים אותם בכל מיני יסורים ומכאובים, והגלים הזועפים, יעלום ויורידום, ירימום למעלה וישפילו למטה, יטלטלו מטלטה ויצנפום צנפה כדור, והנם מרגישים כל טלטול וכל חבטה, כי חיים המה, והנם מבקשים לצעוק אבל גרונם צרור... (וכך היתה נפשם של מצרים צרורה בהן לא מוציאת ולא מכניסין, מעולפים מרית המים, שנא' ירתית כסיר מצולה - ילקוט, רמ"ח).

הן הצננו מחוזה מול מחוזה, את הרודפים נגד הנרדפים, את מצרים נגד ישראל, בעת אשר ירד ד' על הים, וכעלות ד' מעליהם וירא ישראל, והנה - רודפיהם ושונאיהם, מצרים האדיר והנורא, מת על שפת הים! ע"י המומנט הנכבד ההוא זכינו לשתי מרגוליות טובות, תכלית כל הנסים והנפלאות, אשר נעשו לעיני ישראל במצרים ועל שפת הים. הן "היראה" וה"אמונה" (וייראו העם את ד' ויאמינו בד').

ע"י רציצת ראש התנין הגדול והנורא הזה, מצרים, לעינונו באופן נפלא כזה, וע"י כבישת מים רבים כבירים, משברי ים, וכינו ליראה את ה' הגדול הגבור והנורא; וע"י הנצלנו מן המצב הנורא והמיואש ההוא, כנל, וכינו לאמונה בד' ובמשה עבדו, אחד הוא האוהב משפט והמלא רחמים, ואשר לו הכח והממשלה לעשות משפט לעשוקים, להשפיל גאים ווידונים, להגביה שפלים ואביונים, או נשבר עול מצרים מעליהם, או נתקו כבליהם, או בטלה העבדות האיומה, אשר שעבדה לא רק את הכח, כי אם גם את הרוח, ואשר הכניעה לא רק את הגוף כי אם גם את הנפש, או יצא ישראל מעבדות לחרות, מאפלה לאורה, ומשעבוד לגאולה ואז ישיר משה ובניו... לד'.

ואותן האורות, אשר מלאו בתי נפשם, ואותן הרגשות, אשר רחש לבם, לא נחכאו כמצפונותם ולא נסתרו במעמקי עשתנותיהם, כי אם פרצו על שפתותיהם, ויהיו לשירה, מאירה לארץ ולדרים עליה, באור ד', לעולמי עולמים. כאשר יתפרץ גרעין הזרע. המלא כח טמיר מתוך מחשכי בטן האדמה, אשר ישכן בה, לצאת לאור עולם, בהופיע עליו השמש, ובהריחו את קרני אורה – כה פרץ הכח הטמיר והנעלם אשר בנפשות בניו את גדרי החומר בהופיע עליהם אור ד', ויריחו את קרני הודו, וכמו שלחבת אהבת ד' מהורה ואמונה זכה, עם רשפי אש השנה דקה מן הדקה, יצאה מרבבות לכבות שירה קדושה לאלקי השמים והארץ, אלקי ישראל, הגדול הגבור והנורא, הרחום והחנון. היא השירה הראשונה, אשר שרו בני אדם לד' על הארץ הלזו החשכה, והיא – האחרונה. שירת ישראל על שפת הים היא מעשה, היא מאורע, יותר נכבד מכל מעשי תקף בני האדם, רבת התוצאות מכל הנצחונות המפוארים, אשר עלי דברי הימים מלאים מהם: בעת, אשר כל הדורות כרעו בדרך בעינים עצומות, כמחשבות קפואות, לפני איליאלים אלמים, ישתחוו ויתפללו להם – בעת כל הדורות יתמוגגו ברעה בלי תקוה ובלי אורה, ימדרו פה צבאות ד', על שפת הים נרעשים ונרגשים ממעשי ד' הנפלאים, וכל גצמותיהם תאמרנה: מי כמוכה באלים ד'! – בעת אשר ממשלת האדם בארץ הגיעה למרום קצה, ובכך נאותה ונאונה קוראת: מי ד'? אני ואפסי עוד! יקראו המה, בראותם את ממשלת האדם ותוקף חסנו מתפוצצים לרסיסים על סלע עז של הקב"ה, את הקריאה הגדולה ד' ימלוך לעולם ועד! הלאה ממשלת האדם! לד' המלוכה! רואים המה את הקורה התכליתית של כל

כל דברי הימים, בעת אשר עמדו עדיין על הנקודה הראשית, ודרך של הרבה אלפים שנים מפסקת בינו, ואליה ישאפו ואליה יקוו, ואין לך עוד דבר, אשר יעכבם. מהגיע אליה! (בסופה ובסערה דרכו, בסופה זה משה (ע"ש ים סוף), ובסערה זה אליהו (ע"ש בסערה השמימה. רבה).

ג.

או נכרת ברית עולם בין השמים ובין הארץ, בין האלקים ובין בני האדם, או הוכן כסא ד' בארץ, ולא ימוט לעולם, כי אם יוסף להתבסס ולהתכונן לנצח. וכן או"ל: או ישר משה, הה"ד נכון כסאך מאז, אריב בשם ר"א, אע"פ שמעולם אתה לא נתישב כסאך ולא נודעת בעולמך, עד שאמרו בניך שירה, לכך נאמר נכון כסאך מאז, משל למלך שעשה מלחמה ונצח ועשו אותו אנוסטים וכו', מה יש כבוד בין מלך לאנוסטים? אלא המלך עומד על הלוח, ואנוסטים יושב, (עמידה רומזת, כי עדיין מלכותו רופפת, תלויה ועומדת, וישיבה - כי היא קבועה וקיימת לדורות). כן אמרו ישראל, באמת עד שלא בראת עולמך היית אתה ומשכבראת אותו אתה הוא, אלא כביכול עומד שנא' עמד וימודר ארץ, אבל משעמדנו בים ואמרנו 'שירה' לפניך באז, נתיישרה מלכותך וכסאך נכון, הוי נכון כסאך מאז - באז ישר [שמ"ר כ"ג].

והנה הרבה מומנטים רבי הערך בהסתוריא יעברו על פני האנושיות, כעבור סופה ואיננה, מבלי הניח רושם בעולם; ואילו ידע, בנ"א להחזיק בהם היו יכולים להוציא מהם הרבה תוצאות נכבדות, מועילות להשתכללות והתקדמות האנושיות, והיו מקרבים אותה מהרה אל תכליתה העתידה. אבל עתה היו והווים חזיונות נכבדי ערך מאד בעולם, אשר בשעתם הרעישו ארץ ומלואה, והכל השתוממו והתפלאו עליהם, ובעבור עליהם ערן ועדנים והמקרה לא יתמיד, יאבד זכרם ואם לא לגמרי, ישאר רק זכר קל ועמום, אשר כל אחד ישפט עליו כפי רצונו ונטיית שכלו, לא כן בהתלבש המקרה בלבוש דברים חיים, אשר רוח השיר חופף עליהם, ומה גם בהיותם נשאים על שפתות רבבות אנשים, אשר הנפלאות נעשו לפנייהם, ורוח ד' חופף על דבריהם, הרושם משתמר בצורתו האמתית לדורות עולם. כי בהמסר הדברים מדור לדור, יציירו בנפש כל אשר לב ידעת לו את הרושם כמו חי, וע"י נחזה את הנעשה לפני אלפי שנים ביחד עם הרושם שעשה על הרואים כאלו נעשה לפנינו ובדברינו

ובדברינו אלה נבין מה שארז"ל (מ"ר שה"ש ב') אילו אמר חזקיהו שירה על מפלתו של סנחריב, היה הוא משיח וסנחריב ג'זמ", רב כח היה במאורע המרעיש של מפלת הענק סנחריב מלך אשור תחת חומות ירושלים לפני תולעת יעקב, שאין כחו אלא בפיו ולבו, להרעיש את כל העולם, לפתח לבבות ולפקח עינים, ולראות את מעשה ד' הגדול והנורא, אשר עשה נגד כל יושבי תבל ושוכני ארץ, עד כי בהופיע או ד' בעולם, היו קוראים, לא לבד בני כלם, כ"א גם כל העולם, ד' הוא האלקים! והיו משליכים את עצביהם, לבלתי שוב אליהם עוד, והיו אומרים לבו ונעלה אל הר ד', ויורנו מדרכיו ונלכה בארצותיו, רק אילו היה חזקיהו יודע להשתמש כמומנט הנכבד ההוא ולהחל בשירה לד', כמרים יעבור הרושם האדיר הראשון, אבל הוא העביר המועד, עד אשר מכנף הארץ זמירות שמענו (מהדורין צ"ד), עד אשר נשמעו זמירות שונות עד המאורע, זה בכה וזה בכה.... גאי לחזקיהו! (שם).

ולכן צוה השירה לזכור את המומנטים הכי נכבדים בעולמנו, היה יציאת מצרים ומתן תורה. ובצויה לא הסתפקה בזכירת עצם המאורעות בלבד, כי אם הקפידה על זכירת היום, [את היום] צאתך מא"מ, היום אשר עמרת לפני ד"א בחורבן אשר בזה כונה אל רושם היום, אל הקנינים הרוחניים, אשר רכשו להם ע"י החוויות הגדולות, ע"י האותות והמופתים אשר נעשו לעיני כל ישראל באותם הימים; ואמנם לא צוה לזכור את קריעת ים סוף? כי השירה הנפלאה עצמה ערובה לקיום הרושם לעד. ואותה השירה הנשגבה היתה לנו למורשת עולם, המחדשת בכל יום תמיד בנפשנו את הרושם האדיר של המומנט הגדול ההוא, והמצרפת אותו כלנו [אפילו עובדי עמנו שבמעיי אמון] במקהלות אל הקריאה הגדולה: ד' ימלוך לעולם ועד!

והקריאה הזאת היתה ותהי לנו לאידיל נצחי, אשר אלי נשאף כל ימי חיינו, והיא תקותנו ותכלית עתידותינו, ואם תתמהמה נחכה לה, בטוחים אנו, כי בא תבא! וזו התקוה היא, שאנו מביעים אותה במעולה שבתפלות, היא תפלת עלינו לשבח: וע"כ נקוה לך וכו' עד, והיה ד' למלך על כל הארץ. ואז ישוב הקב"ה לשכון כבוד בתוך בנ"א, וכל הארץ תשוב להיות כגן עדן כמו שתאר לנו המשורר האלקי דהמ"ע ברוח קדשו בד' מזמוריו [צו-צט], את מצב העולם, בעת אשר יאמר: ד' מלך! וכבר הטעים ה' את אבותינו אז מעין אותו העולם, העתיד להתחדש, בעת אשר יקרא כל העולם: ד' מלך! וכאשר יתאר לנו קדוש

קדוש ד' ר' עקיבא וילקוט רמ"א בחידתו הנפלאה, והוא: בשעה שאמרו בניו או ישרי לבש הקב"ה חלוק של תפארת שהיו חקוקים עליו כל "או שבתורה", או תשמח בתולה במחול", או ירלג כאיל פסה", או תפקחנה עיני עורים", או תראי ונחרת" [שנא'], את ד' האמרת וד' האמירך, וכיון שחטאו חזר וקרעו שנא' בצע אמרתו, ועתיד ה' להחזירו, שנא' "או ימלא שחוק פיני". ע"כ (מלבד שהמאמר כלו חדא, יש לדקדק בו, שהרי השורה מתחלת, שירד' (מוטה מ"א ל') וא"כ לא אמרו ישראל מעולם, או ישרי? והנה מחמת חביבות המאמר הנכבד הזה נצא חוץ לדרכנו ונאריך מעט בהקדם מאמר אחר).

אזיל (פרכות ו') מנין שהקב"ה מניח תפלין שנא', נשבע ד' בימיני ובזרוע עזו, תפלין דמאריה עלמא מאי כתיב בהב? ולתתך עליון? כו'. את ד' האמרת וד' האמירך - וכלהו כתיבי באדרעי'.

והנראה בזה, שהתפלין שלנו תכליתם, להמליך את הקב"ה בעולמו בכלל, ועל האדם ועל כל אשר לו בפדט, ולשעבד בהם ועל ידם, את נשמת האדם שבמחו, שהיא מרכו כל החושים והכחות, ואת הלב, שהוא מרכו כל התאות והמחשבות, לעבודתו ית' ולהשלמת תכלית רצונו. ועי"כ יתקדשו כל מעשי אדם ופעולותיו, כל מחשבות אנוש ותחבולותיו, וכל יצרי מעללי איש - קודש לד'. וע"כ נצטוו להניח תפלין שי על שמאל, שהיא יד כהה, להביע בזה, שידנו כהה וחדלת אונים היא, לולא הקב"ה שמחיה, ונותן לה עז ותעצומות לעבודתו ית' והיפך מהדמיון האנושי של כחי ועוצם ידי עשו לי את החיל הזה, ורק בעבודתו ית' תגבר ותצלח ותעשה חיל. וכנגד זה ידך של הקב"ה, היא אשר יסדה ארץ וטפחה שמים, והיא נאדרי בכח אין תכלית, לכן היא נקראת ימין. וזרוע עזו של הקב"ה, היא המסכבת את כל גלגלי ההסתוריא, מקים מלכין ומהעדה מלכין, ואל כל אשר יחפץ יטם. והנה, כאשר התפלין שעל ידנו הכהה, מביעים לנו, שתכלית כל פעולותינו ותחבולותינו צריכה להיות מכוונת אל העיקר היחידי: ד' אלקינו ד' אחד! (שהכוונה בזה שיהפוך ה' אל העמים שפה ברורה לקרא כולם בשם ה' ויהיה ביום ההוא ה' אחד ושמו אחד, עיין רש"י דברים ו' ד). כן הוא תכלית כל גלגלי חנהגת ה' את העולם הזה, לעשות את ישראל גוי אחד בארץ, ולתתו עליון על כל גוי הארץ. ובה במדה, שישראל חוקקים את ענין התפלין בראשם ועל לוח לבם, הקב"ה חוקק את ענין תפלין באדרעי', להביא עליהם את כל הטובה, הירדה

היעודה להם באחרית הימין, שנא' את ד' האמרת וד' האמירך.... ולכן, באותה שעה, שהתנשאו ישראל, בקבלת עומ'ש שלמה, אל מדרגתן לע"ל (אוישיר) וכלם כאחר הדור והמליכו ואמרו, ד' ימלך לעולם ועד!', או לבש הקב"ה חלוק של תפארת, ר"ל, או הופיע הקב"ה על עמו בתפארת עיוו, והביא עליהם מיד את כל הטיבה, היעודה להם לע"ל, (כל, או' שבתורה), שנא' את ה' האמרת וד' האמירך, וכנ"ל... ולו נשאר בני במצבם, שהיו באותה שעה, כי אז נתקיימו בהם כל המובות ההן לעולם. אבל באשר לא הכשירים עוד הגסיון כל כך להיותם ראויים להשאר על המצב המרומם ההוא לארך ימים, והתחילה ריאקציה, יחטאו - קרעו הקב"ה, ר"ל חזר הקב"ה מהביא עליהם מיד את המובות היעודות, שנא' - בצע נאמרתו, ר"ל, שבטל ההאמרה, שהאמיר בה את בני, כ"ז שהם האמירוהו. ועתיד להחזירה לע"ל, כאשר ע"י הנסיונות הרבים והעצומים, אשר יבואו על בני יגיעו לתכלית הצירוף וההשלמה, ויקבלו המה ועמם כל העולם עומ'ש שלמה וקומת, ויהיה ד' למלך על כל הארץ, או יחזור הקב"ה להביא עליהם כל היעודים הטובים, ויתנם עליון על כל נוי הארץ, שנא' או' ימלא שחוק פיני, ר"ל, שתהי' שמחתנו שלמה, בלתי מהולה בעוון, וקימת, שאין אחרית תונה, יתקיים, יהי כבוד ד' לעולם ישמח ד' במעשיו, ואז, ישמח ישראל בעושי בני ציון יגילו במלכם בילעא"א.

